

Sygn. akt. I C 791/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 stycznia 2015 roku

Sąd Okręgowy w Lublinie I Wydział Cywilny

w składzie następującym:

Przewodniczący: Sędzia Sądu Rejonowego (del. do SO) Piotr Czernski

Protokolant: Rafał Marczuk

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 29 grudnia 2014 roku w Lublinie

sprawy z powództwa M. W. (1) i L. W.

przeciwko S. M., H. S., D. F., F. W. (1) i B. M.

o ustalenie

I. oddała powództwo;

II. nieuiszczonymi kosztami sądowymi obciąża Skarb Państwa.

Sygn. akt **IC 791/13**

UZASADNIENIE

W pozwie z dnia 29 lipca 2013 roku, skierowanym przeciwko pozwanym S. M., H. S., D. F., F. W. (1) i B. M., powodowie M. W. (1) i L. W. domagali się:

- „unieważnienia” umowy darowizny, sporządzonej w formie aktu notarialnego z dnia 16.VII.2009 r., w Kancelarii Notarialnej Notariusza B. Ś. w B., Repertorium A Nr (...), mocą której małżonkowie M. W. (1) i L. W. darowali R. W. (1) 2 działki gruntu ornego, położone w W. gm. L., oznaczone nr (...) o pow. 0,66 ha i nr (...) o pow. 0,01 ha, dla których w Sądzie Rejonowym w Białej Podlaskiej Wydział Ksiąg Wieczystych jest założona księga wieczysta Kw Nr LU 1 (...);

- „unieważnienia” umowy darowizny, sporządzonej w formie aktu notarialnego z dnia 20.1.2010 r., w Kancelarii Notarialnej Notariusza B. Ś. w B., Repertorium A Nr (...), mocą której małżonkowie M. W. (1) i L. W. darowali R. W. (1) gospodarstwo rolne o powierzchni 7,05 ha składające się z:

a) działek gruntu ornego i łąki, położonych w W. gm. L., oznaczonych numerami (...), (...), (...), (...), o powierzchni 2,65 ha, dla których Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą Kw Nr LU 1 (...),

b) działki gruntu ornego, położonej we wsi O., gm. L., oznaczonej nr (...), o pow. 4,40 ha, dla której Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą Kw Nr LU 1 (...).

Ponadto powodowie domagali się zasądzenia od pozwanych na rzecz powodów kosztów procesu według norm przepisanych.

W uzasadnieniu pozwu powodowie wyjaśnili między innymi, że zawarli z bratem powoda, R. W. (1), 2 umowy darowizny dla pozoru. Pierwsza umowa darowizny z 16.VII.2009 r., została dokonana w tym celu, aby dzieci miały stypendia w szkole, gdyż trzeba było bowiem mieć mniejszy areal ziemi, aby to świadczenie otrzymać. Powodowie mają kilkoro dzieci: R. T., E. K., A. K. (1), W. W. (1) i S. W. oraz sprawowali opiekę nad małoletnim bratem żony A. K. (2). Wychowywali także syna A. W., który zmarł w wieku 12 lat, chorując na raka mózgu.

Druga zaś umowa darowizny z dnia 20.I.2010 r. wiązała się z tym, że powód M. W. (1) chciał otrzymać pełną rentę z KRUS. Powodowie żyli w zgodzie z bratem R. W. (1). Mieli do siebie pełne zaufanie. On był kawalerem i faktycznie całą tę „darowaną ziemię” powodowie dalej użytkowali i użytkują ją do dziś. Ponosili wszelkie ciężary związane z użytkowaniem tej ziemi i ponoszą je w dalszym ciągu.

Powodowie zacięgnęli kredyt na zakup przedmiotowej ziemi w Banku Spółdzielczym w (...) Oddział w L.. Część długów już spłacili, a pozostałą część nadal spłacają w łącznej kwocie ponad 30.000,00 zł, które były zabezpieczone hipotekami, o czym mówi § 1 i § 2 pkt b umowy darowizny z dnia 20.I.2010 r. Natomiast R. W. (1) tych długów nigdy nie spłacał.

W § 5 aktu notarialnego z dnia 20.I.2010 r. R. W. (1) zobowiązał się do nie zbywania darowanego mu gospodarstwa rolnego bez zgody M. W. (1).

R. W. (1) w dniu 16 lipca 2009 r. udzielił bratu M. W. (2) pełnomocnictwa notarialnego do zarządzania i administrowania całym jego gospodarstwem rolnym. Upoważnił go do zarządzania i administrowania stanowiącym jego własność gospodarstwem rolnym oraz gruntami dzierżawionymi, do nabywania za fundusze stanowiące jego majątek osobisty nieruchomości w miejscowościach, za cenę i na warunkach według uznania upoważnionego, do uczestniczenia w przetargach na sprzedawane nieruchomości, do zapłacenia ceny sprzedaży, do zbywania nieruchomości w całości lub części, odpłatnie lub nieodpłatnie - według uznania upoważnionego, do podpisywania stosownych aktów notarialnych, w tym także umów przedwstępnych, warunkowych i przenoszących własność nieruchomości, do zastępowania i reprezentowania, a także działania w jego imieniu i na jego rzecz wobec wszelkich władz, urzędów administracji rządowej i samorządowej w tym Urzędu Skarbowego, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, instytucji, banków, sądów powszechnych, osób prawnych i fizycznych, do składania i odbioru w jego imieniu wszystkich dokumentów, do reprezentowania jego we wszystkich dotyczących jego sprawach urzędowych, oraz do wszelkich czynności formalnych i prawnych, jakie okażą się konieczne dla realizacji niniejszego pełnomocnictwa, w tym do składania wszelkich oświadczeń, wniosków i pism w zakresie tego pełnomocnictwa. Pełnomocnictwo to upoważniało go do faktycznego władania nieruchomością jak właściciela. A więc miał do niego pełne i całkowite zaufanie.

Były to fikcyjne umowy notarialne, zawarte w rodzinie, pomiędzy braćmi po to, aby dzieci otrzymały stypendia ze szkoły, a M. W. (1) pełną rentę z KRUS. Wydawało im się, że wszystko będzie dobrze, ale stało się nieszczęście, gdyż R. W. (1) brat powoda M. W. (1) nagle zmarł w dniu 21.V.2010 r. Prawa do spadku po nim zostały stwierdzone z ustawy postanowieniem Sądu Rejonowego w Białej Podlaskiej z dnia 15.11.2011 r., w sprawie I Ns 3092/10. Dlatego spadkobiercy R. W. (1) są pozwanymi w tej sprawie.

Mając na uwadze, to że M. i L. małżonkowie W. i R. W. (1) zawarli fikcyjne umowy i były to umowy darowizny dla pozoru, pozew niniejszy jest uzasadniony. Ma on podstawę prawną w art. 83 k.c., który mówi, że nieważne jest oświadczenie woli złożone drugiej stronie za jej zgodą dla pozoru. (k. 2-6)

Pozwana S. M. uznała powództwo, wnosząc o nieobciążanie jej kosztami. (k. 69v)

B. M. i H. S. nie uznały powództwa. (k. 69v)

W toku rozprawy w dniu 31 stycznia 2014 r. pełnomocnik powodów sprecyzował, iż domaga się ustalenia nieważności przedmiotowych umów darowizny. (k. 69v)

F. W. (1) złożył w sprawie wyjaśnienia, ale z uwagi na brak logicznego kontaktu z nim, nie można stwierdzić, aby zajął jednoznaczne stanowiska w sprawie. Prokurator zawiadomiony przez Sąd (k. 178-178v), nie wstąpił do udziału w sprawie (k. 211)

D. F. nie uznała powództwa. (k. 230)

Pełnomocnik powodów wnosił o zasądzenie kosztów procesu od pozwanych, którzy nie uznali powództwa, według norm przepisanych. (k. 230v)

Sąd Okręgowy ustalił następujący stan faktyczny:

L. W. i M. W. (1) otrzymali w dniu 27 września 2002 r. kredyt preferencyjny na zakup gruntów rolnych w kwocie 11.500,00 zł oraz w dniu 26 czerwca 2006 r. kredyt preferencyjny na zakup gruntów rolnych w kwocie 20.000,00 zł. W dniu 20 stycznia 2010 r. roku miała miejsce opisana niżej darowizna nabytych gruntów na rzecz R. W. (1) wraz z przejęciem wskazanych kredytów zgodnie z umową przejęcia długu z dnia 22 stycznia 2010 r. Od dnia przejęcia, spłat kredytów i odsetek dokonują L. i M. W. (1). (zaświadczenie – k. 68)

W dniu 16 lipca 2009 r. sporządzona została w formie aktu notarialnego umowa darowizny, zgodnie z którą małżonkowie M. W. (1) i L. W. darowali R. W. (1) 2 działki gruntu ornego, położone w W. gm. L., oznaczone nr (...) o pow. 0,66 ha i nr (...) o pow. 0,01 ha, dla których w Sądzie Rejonowym w Białej Podlaskiej Wydział Ksiąg Wieczystych jest założona księga wieczysta nr (...). (AN – k. 7-7v)

W dniu 16 lipca 2009 r. w formie aktu notarialnego R. W. (2) udzielił M. W. (1) pełnomocnictwa obejmującego umocowanie m.in. do zarządzania i administrowania jego gospodarstwem, w tym również do zbywania nieruchomości. (AN – k. 10)

W dniu 20 stycznia 2010 r. w formie aktu notarialnego sporządzona została umowa darowizny, mocą której małżonkowie M. W. (1) i L. W. darowali R. W. (1) gospodarstwo rolne o powierzchni 7,05 ha składające się z:

a) działek gruntu ornego i łąki, położonych w W. gm. L., oznaczonych numerami (...), (...), (...), (...), o powierzchni 2,65 ha, dla których Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą nr (...),

b) działki gruntu ornego, położonej we wsi O., gm. L., oznaczonej nr (...), o pow. 4,40 ha, dla której Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą Kw Nr (...).

W treści aktu notarialnego z dnia 20 stycznia 2010 r. darczyńcy oświadczyli dodatkowo, że umowę zawierają w związku z zaprzestaniem prowadzenia działalności rolniczej. Ponadto R. W. (2) oświadczył, że zobowiązuje się do niezbywania nabytego tym aktem gospodarstwa rolnego w całości lub części bez zgody darującego M. W. (1). (AN – k. 8-9)

Powyższe umowy darowizn zostały dokonane w celu uzyskania przez powoda renty w pełnej wysokości, renty rodzinnej oraz stypendium na rzecz dzieci powodów. Obie strony umowy darowizny miały świadomość tego celu. Pomimo dokonania darowizn powodowie nadal uprawiali darowane nieruchomości, nie wydali ich R. W. (1), uiszczali podatki od darowanych nieruchomości. Powodowie zdawali sobie sprawę, że w wyniku dokonanych darowizn R. W. (1) stanie się właścicielem darowanych nieruchomości. Po dokonaniu darowizny dopłaty z (...) R. W. (1) miał przekazywać powodowi. Powód i R. W. (1) umówili się, że po uruchomieniu programu (...) R. W. (1) przekaże darowane nieruchomości na jedno z dzieci powodów. Dzięki temu dziecko to będzie mogło prowadzić działalność rolniczą i otrzymać premię młodego rolnika. Daty przekazania nie ustalono, ponieważ nie było wiadomo, kiedy wspomniany program zostanie uruchomiony. (zeznania powodów – k. 69v-70, zeznania pozwanej S. M. – k. 70v, zaświadczenie – k. 78, zeznania świadków L. G. i H. B. – k. 192)

W dniu 21 maja 2010 r. R. W. (2) niespodziewanie zmarł. Spadek po nim na podstawie ustawy nabyli: ojciec F. W. (2) w 1/2 części oraz rodzeństwo: M. W. (1), B. M., S. M., H. S. i D. F. po 1/10 części. (postanowienia – k. 11, 179, 180)

Powyższy stan faktyczny Sąd ustalił na podstawie powołanych wyżej dokumentów, których zgodności z oryginałami oraz prawdziwości danych w nich stwierdzonych strony procesu nie kwestionowały i nie budziły one wątpliwości Sądu. Sąd dał wiarę zeznaniom powodów co do przebieg i celu dokonanych darowizn uzgodnionych z R. W. (1), a także faktu, iż pomimo darowizny powodowie nadal uprawiali darowane nieruchomości. W tym zakresie zeznania powodów są spójne logicznie i przekonujące. Zeznania te w zasadniczym kształcie zostały potwierdzone w zeznaniach pozwanej S. M., a także zeznaniach świadków L. G. i H. B.. Zeznania świadków są wprawdzie dość ogólnikowe, co jest spowodowane oczywistym faktem, iż nie byli oni wtajemniczeni w konkretne ustalenia stron umowy. Są to jednak zeznania szczere i spontaniczne.

Sąd nie dał natomiast wiary zeznaniom pozwanych H. S. i B. M., iż R. W. (3) chciał wykorzystać przedmioty darowizny w sposób odmienny niż wskazują powodowie oraz że po dokonaniu darowizny uprawiał podarowaną ziemię. Twierdzenia te nie zostały poparte innymi dowodami i pozostają w sprzeczności z zeznaniami świadków.

Zeznania pozwanej D. F. oraz świadka S. S. nie wniosły niczego istotnego do sprawy.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności należy stwierdzić, że po stronie pozwanej zachodzi współuczestnictwo jednolite w rozumieniu art. 73 § 2 zd. 1 k.p.c., ponieważ uwzględnienie lub oddalenie powództwa w kształcie żądanym przez powodów w istocie miałyby skutek niepodzielny i tożsamy w odniesieniu do wszystkich pozwanych jako następców prawnych R. W. (1), będącego stroną kwestionowanych umów.

Dlatego, z uwagi na treść art. 73 § 2 zd. 2 k.p.c., uznanie powództwa przez niektórych z pozwanych, w sytuacji negocjowania powództwa przez pozostałych, nie odniosło skutku w postaci związania sądu (art. 213 § 2 k.p.c.). Natomiast z uwagi na treść art. 73 § 2 zd. 1 k.p.c. wyrok nie jest zaoczny w stosunku do któregokolwiek z pozwanych.

Należy też zauważyć, że treść aktualnych wpisów w księgach wieczystych obejmujących darowane przez powodów nieruchomości świadczy o dokonaniu dalszych czynności rozporządzających dotyczących części udziałów we współwłasności w 2012 r. Niemniej jednak, nawet zbycie udziałów na rzecz osób trzecich nie prowadziłoby do uzyskania przez te osoby statusu współuczestników koniecznych, a tym bardziej jednolitych, po stronie pozwanej, z uwagi na charakter roszczenia dochodzonego przez powodów.

W dalszej kolejności należy wyjaśnić, że zgodnie z dyspozycją art. 189 k.p.c. powód może żądać ustalenia przez Sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, gdy ma w tym interes prawny.

Stroną pozwaną w procesach o ustalenie mogą być zarówno podmioty ustalanych praw lub stosunków prawnych, jak i osoby nieobjęte tymi prawami, ale takie, w stosunku do których istnieje właśnie interes prawny powoda w ustaleniu prawa lub stosunku prawnego. Jednakże legitymacja bierna pozwanego musi wynikać z jego prawnego związku z ustalonym prawem lub stosunkiem prawnym¹.

Stroną pozwaną w sprawie o ustalenie istnienia stosunku prawnego lub prawa ma winna być – jak się powszechnie przyjmuje – osoba, która zaprzecza istnieniu prawa powoda. Nie musi to być co do zasady strona stosunku prawnego, lub podmiot prawa, którego ustalenia powód się domaga, jednak zaprzeczenie przez nią prawa powoda musi pozostawać w związku z interesem prawnym, który ma powód w ustaleniu istnienia prawa lub stosunku prawnego. W każdym wypadku legitymacja bierna pozwanego musi wynikać z jego własnego prawnego związku z ustalonym prawem lub stosunkiem prawnym².

Stwierdzenie braku interesu prawnego powoda skutkuje – podobnie jak brak legitymacji biernej po stronie pozwanej – oddaleniem powództwa. Interes prawny istnieje w szczególności wówczas, gdy występuje niepewność prawa lub stosunku prawnego, która może wynikać tak z przyczyn faktycznych jak i prawnych. Jednakże przyjmuje się powszechnie, że strona nie ma interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie, jeżeli może na innej drodze osiągnąć w pełni ochronę swych praw³.

W dalszej kolejności należy wskazać, że powodowie powołali się na pozorność zawartych umów. Zgodnie zaś z treścią art. 83 § 1 zd. 1 k.c. nieważne jest oświadczenie woli złożone drugiej stronie za jej zgodą dla pozorów.

W literaturze i orzecznictwie słusznie podkreśla się, że zasadniczą cechą pozorności stanowi brak zamiaru wywołania skutków prawnych. Osoba składająca oświadczenie woli, w każdym wypadku pozorności, nie chce, aby powstały te skutki prawne, które normalnie prawo z tego typu oświadczeniem łączy. Albowiem albo nie chce wywołać w ogóle żadnych skutków prawnych, albo też chce wywołać inne, niż wynikałyby ze złożonego przez nią oświadczenia woli. Analiza nastawienia osoby składającej pozorne oświadczenie woli ujawnia niejako dwa oblicza jej zachowania. Nie chce ona wprowadzić wywołania skutków prawnych, jednocześnie jednak dąży do wywołania pozorów rzeczywistego dokonania czynności prawnej w takiej postaci, na jaką wskazuje uzewnętrznione oświadczenie woli. Celem jest wywołanie u otoczenia przeświadczenia, że czynność prawna została rzeczywiście dokonana w takiej postaci, jaka wynika z treści złożonych oświadczeń woli. „Oświadczenie woli złożone jest dla pozorów wtedy, gdy z góry powziętym zamiarem stron jest brak woli wywołania skutków prawnych, przy jednoczesnej chęci wprowadzenia innych osób (lub organów) w błąd co do dokonania określonej czynności prawnej” (wyrok SN z dnia 12 lipca 2002 r., V CKN 1547/00, LEX nr 56054). Natomiast prawo polskie nie wymaga, by po stronie osób składających oświadczenie woli dla pozorów występował zamiar zmylenia czy też oszukania osób trzecich. Konieczne jest jednak, by zachodziła sprzeczność między tym, co strony deklarują na zewnątrz, a tym, do czego w rzeczywistości dążą⁴.

Biorąc pod uwagę powyższe uwagi, należy stwierdzić, że przedmiotowe umowy darowizny nie były pozorne. W szczególności, jak wynika z zeznań powodów, zdawali oni sobie sprawę, że w wyniku dokonanych darowizn R. W. (1) w sensie prawnym stanie się właścicielem darowanych nieruchomości. Strony umowy darowizny dopiero w przyszłości planowały „odwrócenie” skutków przeniesienia własności na R. W. (1). Powód i R. W. (1) umówili się bowiem, że po uruchomieniu programu (...) R. W. (1) przekaże darowane nieruchomości jednemu z dzieci powodów. Nie można zatem w rozpatrywanej sprawie mówić o tym, że zawierając przedmiotowe umowy darowizny ich strony nie zamierzały wywołać efektu zgodnego z ich treścią, tj. nieodpłatnego przeniesienia własności nieruchomości na R. W. (1).

Nie można też stwierdzić, rozważając tę kwestię z urzędu, niezależnie od stanowisk procesowych stron, aby zawarte umowy były nieważne w świetle art. 58 § 1 k.c. Same li tylko pobudki finansowe powodów nie stanowią bowiem wystarczającego uzasadnienia dla stwierdzenia, iż stronom umów darowizny chodziło o obejście ustawy. W szczególności charakter oraz treść zawartych umów darowizny nie obejmowała obejścia jakichkolwiek norm prawnych (zakazów lub nakazów).

Na zakończenie trzeba dodatkowo podkreślić, że powodowie nie mają interesu prawnego w uzyskaniu żądanego rozstrzygnięcia Sądu, choć zagadnienie to nie jest ujmowane w orzecznictwie sądowym w sposób jednolity. Gdyby bowiem nawet twierdzenia powodów dotyczące nieważności zawartych umowy były prawdziwe, mogliby oni wystąpić na drogę sądową z dalej idącym roszczeniem, tj. z roszczeniem o usunięcie niezgodności między stanem prawnym nieruchomości ujawnionym w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym – na podstawie art. 10 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece⁵ (dalej: u.k.w.h.). Dzieje się tak dlatego, że jeżeli okoliczności danej sprawy i rzeczywisty interes prawny powoda uzasadniają posłużenie się dalej idącym (intensywniejszym) środkiem ochrony prawnej, to ochrona taka nie może być skutecznie poszukiwana jedynie w oparciu o art. 189 k.p.c.⁶ Przy czym należy podkreślić, że dla uwzględnienia powództwa, o którym mowa w art. 10 u.k.w.h., nie jest konieczne legitymowanie się wyrokiem przesądającym o przysługiwaniu prawa, wydanym na podstawie art. 189 k.p.c.

Z wszystkich powyższych względów powództwo podlegało oddaleniu.

W sprawie brak było natomiast podstaw do zastosowania normy art. 618 § 2 k.p.c. w zw. z art. 688 k.p.c. Postępowanie o dział spadku po R. W. (1) (fakt ten ujawniono w toku rozprawy w dniu 29 grudnia 2014 r.) toczy się bowiem bez udziału L. W., która nie należy do kręgu spadkobierców wymienionego. Inny jest zatem krąg uczestników obu postępowań sądowych.

Z uwagi na wynik procesu oraz mając na względzie trudną sytuację materialną powodów, Sąd nieuiszczonymi kosztami sądowymi obciążył Skarb Państwa – na podstawie art. 113 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych⁷.

1 M. Jędrzejewska, Komentarz do art. 189 k.p.c., Lex Polonica Maxima, DVD.

2 Wyrok Sądu Najwyższego z 4 października 2001 roku, I CKN 425/00, Lex nr 52719; wyrok Sądu Najwyższego z 19 marca 2003 roku, I CKN 146/01, Lex nr 83825.

3 Por. w szczególności wyrok Sądu Najwyższego z 22 listopada 2002 roku, IV CKN 1519/00, Lex nr 78333.

4 B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, Komentarz do art. 83 k.c., LEX/el.

5 Tekst jedn. Dz. U. z 2013 r., poz. 707 ze zm.

6 Zob. np. wyrok SN z dnia 7 marca 2013 r., IV CSK 469/12, LEX nr 1318446, wyrok SA w Warszawie z dnia 7 marca 2013 r., I ACa 1053/12, LEX nr 1307497.

7 Tekst jedn. Dz. U. z 2014 r., poz. 1025.